

Krejčí, Karel

Dr Rudolf Toman: Nástin dějin německé literatury

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1956, vol. 5, iss. D3, pp. 150-152

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108087>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

senie, naše vykúpenie — Sk. ve všech případech *naše*, podobně jako v písni Buóh všemohúci nebo v Otčenáši. Rozdíly v transkripci jsou i v t. zv. modlitbě Kunhutině, na př. ani na nebi jsi *veči* (K.) — *věcši* (Sk.), v Dekalogu, na př. nepromluvíš proti *blížnému* svému (K.) — *blížniemu* (Sk.), a v legendě o sv. Kateřině, na př. ež ji rodu *ciesařskému* (K.) — *ciesarskému* (Vilikovský).

Význam Kunstmannovy edice nezmenšují ani některé drobné chyby v jinak důkladné poznámkové části, ať už je najdeme v bibliografických údajích, ať v jiných poznámkách. Tak na př. rukopisný fragment legendy o umučení Páně neobjevil r. 1799 dominikán Kynský („*der Dominikaner Kynský*“, str. 423), ale Dominik František Kynský, nebo t. zv. třeboňský zlomek *Nové rady* neobsahuje „den Rat des Löwen“ (str. 437), ale radu orlovu. Přehlednosti poznámkového aparátu by prospělo i stejné řazení legend jako v textové části (zařazení legendy o Ježíšově dětinství do cyklu nejstarších legend není zcela přesné, protože tato skladba je mladší).

Upřímně se těšíme na Kunstmannovo pokračování v díle *Lehrgang des Altschechischen*, do jehož dalších dvou svazků mají být pojaty české práce Husovy a spisy jeho t. zv. předchůdců, stejně jako na připravované dějiny staročešské literatury, psané se zřetelem k vydané anthologii. Věříme, že H. Kunstmann, kterého jsme pozdravili na filosofické fakultě v Brně v listopadu 1954 za jeho pobytu v ČSR, připraví nám i další milá překvapení k prospěchu literární vědy německé i naší. Máme na myslí především řadu edic Bibliotheca Germano-Bohemica, jež má být věnována vydáním knih, zpracovávajícím touž látku v literatuře německé i naší (tak v prvním svazku má vyjít Ackermann aus Böhmen a Tkadleček).

Milan Kopecký

Dr Rudolf Toman: Nástin dějin německé literatury. Už delší dobu postrádáme v české germanistické literatuře nově zpracované dějiny německé literatury. Tento nedostatek je tím citelnější, že česká germanistika ani v minulosti nevytvořila díla, jež by bylo možno postavit po bok na př. Šimkovým nebo Kopalovým dějinám francouzské literatury. Poslední germanistické práce tohoto druhu: *Přehledné dějiny německého písemnictví* od Dr Stanislava Sahánka (nákladem České grafické Unie v Praze 1941) a *Německé písemnictví od dob nejstarších až po naše dny* od Dr. Jana Ježka a Dr Antonína Kašika) nákladem R. Prombergera v Olomouci 1915), jsou jednak příliš koncenní, jednak už neodpovídají současnému stavu literárně historického bádání.

I když — zejména v NDR — vznikla již řada studií z oboru dějin německé literatury, které si vytkly za úkol nově zhodnotit celé bohatství německé literární produkce, nutno v nich spatřovat v podstatě přípravné práce (ať už jde o drobnější studie nebo o obsáhlejší monografie, zpracovávající jistý úsek látkový nebo dobový). Sem spadají především průkopnická díla Georga Lukáse, Hanse Mayera, Joachima Müllera, Paula Rilly, Alexandra Abusche a j., které jsou zatím přístupná toliko v německém originále. Kromě nich existuje ještě úctyhodná řada menších, ale zásadních článků a studií, roztroušených po literárních časopisech (*Neue deutsche Literatur, Aufbau, Sinn und Form, Weimarer Beiträge, Heute und Morgen, Theater der Zeit, Sowjetwissenschaft — Kunst und Literatur* a j.). Toto všechno jsou nepochybně důležité materiále pro budoucí sythetické dílo, ale pěk jen zatím materiále k němu.

Za tohoto stavu, kdy je všechno ještě v kvasu, je vítáno i sebemenší dílo, které shrnuje výsledky dosavadního dlítého bádání a vědecky hodnotí německou literaturu od nejstarších dob až po současnost. Takovým dílem chce být *Nástin dějin německé literatury* z pera Dr Rudolfa Tomana, vydaný koncem roku 1954 Státním pedagogickým nakladatelstvím v Praze v edici Učební texty vysokých škol — Karlova universita v Praze — Filologická fakulta, určený posluchačům knihovnictví. Nutno bohužel konstatovat, že se R. Tomanovi nepodařilo splnit nádeje, kladené v jeho Nástin. Stihl jej stejný osud, jaký stihl nedlouho předtím Nástin dějin české literatury, který byl dílem autorského kolektivu a jehož nedostatky byly kritisovány v 12. čísle II. roč. časopisu pro metodiku českého jazyka *Český jazyk* (srov. str. 374—378: Kritické poznámky k Nástinu dějin české literatury I.).

Není zajisté od místa, zamyslit se nad příčinami nezdraru díla, které si vytklo za úkol, podat nový, t. j. marxistický souborný přehled dějin německé literatury. Je třeba říci předem, že příčina nezdraru netkví ani tak v okolnosti, zda jde o dílo jednotlivce či kolektivu, ale spíše v tom, že tu jde o práci na výsost odpovědnou a náročnou, do níž se může s odvahou dát jen zkušený jednatel nebo kolektiv po všestranné a pečlivé průpravě,

zahrnující všechny dostupný materiál a přihlížející i k vědeckým výsledkům nemarkxistického bádání. Je nasnadě, že je to práce o to obtížnější, že nejsou ještě ani zdaleka vyjasněny všechny otázky marxistické estetiky. [Srov.: Karel Horálek, Několik poznámek o úloze estetiky a kritiky (Nový život, 3. číslo, 1956), Květoslav Chvatík, K některým otázkám marxistické estetiky (Nová mysl, 9. číslo, 1956).]

Tomanův Nástin dějin německé literatury, rozvržený do 14 kapitol, tu více, tu méně skloubených, chce prakticky a přehledně obsáhnout dějiny německé literatury od nejstarších dob až po dobu současnou. Autor byl postaven před svízelný úkol, ujasnit si nejprve, co vzhledem k danému rozsahu považuje za naprosto nezbytné a čeho by se za daných okolností mohl bez většího rizika vzdát. Z rozvržení látky je patrné, že mu šlo o to, aby podrobněji zpracoval a zhodnotil především dějiny německé literatury doby nové, počínajíc osvicenstvím. Tato okolnost jej nutně vedla až k nežádoucí restrikci doby staré a střední. UVážíme-li, že se v jeho Nástinu dostalo literatuře od 9. do 17. století necelých 12 stránek, pochopíme, že se mu charakteristika doby a zjevů ji reprezentujících musela ztenčit na pouhá hesla a jména, spíše na opěrné body nežli na vývojovou linii. Ale autor byl nucen omezovat a „sestříhovat“ i látku, týkající se nové a nejnovější doby, a to nejen pro omezený rozsah, nýbrž i pro nesprávné uplatnění ideologických měřítek, která ho svádějí k tomu, že vybírá mnohdy u autorů jen taková díla, jež se mu hodí do konceptu, a ponechává stranou jejich ostatní produkci, bez níž však nelze správně pochopit ani vyloužit žádného autora v souvislosti s dobou, s jejími historickými a společenskými podmínkami. S tímto více méně vulgarisátorským přístupem k látce souvisí dále i to, že Toman některé periody, významné pro vývoj německé literatury, prostě pomíjí: marně budeme v jeho Nástinu hledat zmínku o vývoji německého dramatu nebo o německých mysticích, kteří tak významně obohatili německý jazyk a jejichž dílo je v NDR znovou vydáváno — a že se nedovedl vypořádat s takovými zjevy jako Rilke, George, Dehmel, Kafka, Werfel a j., bez jejichž znalosti nelze vyloužit literaturu epochy německého imperialismu. (Srovnejme s tím místo, jež těmto autorům věnuje G. Lukács ve své *Skizze einer Geschichte der neueren deutschen Literatur!*)

Při pracích toho druhu, jako je Tomanův Nástin, je nezbytně třeba si předem ujasnit, co a jak mají podávat, mají-li dosáhnout vytčeného cíle. Nestačí shrnout materiál, nashromážděný dřívější literární historii, nýbrž je třeba jej novým způsobem vytřídit a uspořádat. Tato novost by se měla projevit už v rozvržení literárně historického materiálu, v pokusu o novou periodisaci. O to se R. Toman nepokusil. V podstatě se přidržel staré periodisace, kterou si upravil po svém, nikoliv však na základě vnitřních souvislostí, nýbrž podle vnějších hledisek. Jeho periodisační kritéria jsou nejednotná v tom smyslu, že mu jednou jednotnost a celost epochy je dána dějinami politickými (na př. v období osvobozenecckých válek — viz VII. kap.), po druhé je mu základním kritériem oblast duchovních (ideových) dějin (na př. v III. kap. Literatura doby osvicenské), jindy zase je toto kritérium dáno souvislostí jen časovou (na př. XII. kap.: Literatura II. poloviny 19. stol.).

Stejná methodologická nejasněnost se jeví i v rozvržení a rozpracování jednotlivých kapitol Nástinu. Je vsutku sporné, zdali je možno psát dějiny literatury tím způsobem, že se autor přidrží metody, opouštěné dnes už i buržoasní vědou (totiž, že se v rámci jednotlivých epoch probírají jednotlivé zjevy v jejich časové posloupnosti, při čemž se u každého nebo u většiny z nich tradují napřed fakta biografická, pak stručný sujet díla a jeho rozbor), toliko s tím rozdílem, že se literárně biografickým faktům dostává — u Tomana mnohdy jen vignetového — zhodnocení s hlediska marxistického pojetí vývoje lidské společnosti. Takovým postupem se zcela ztrácí to, co s hlediska marxistické literární theorie je prvním úkolem podobných nástinů, totiž vzájemná souvislost mezi literárními jevy a jejich vztah ke společnosti. Tuto okolnost je třeba uvážit zejména v případě knihy, která je omezena jednak předem stanoveným rozsahem, jednak svým cílem — podat totiž negermanistům-knihovnkům přehled základních poznatků z oblasti dějin německé literatury. Abychom uvedli příklady: dá se při nejmenším diskutovat o tom, zda je vsutku nutné, aby posluchač knihovnictví na př. o Thomasu Mannovi věděl, že jeho matka byla „decerou německého plantážníka a portugalsko-kreolské Brazílančky“, nebo že Thomas Mann byl „rok volontérem v pojišťovně“ (str. 148), ale nedozvěděl se přitom o ideových předpokladech jeho románu *Buddenbrookovi* (nikoliv „*Buddenbrookové!*“ — jak čteme u Tomana), který je na základě podtitulu *Verfall einer Familie* interpretován nesprávně jenom jako úpadek patricijské obchodnické rodiny, ačkoliv tento podtitul je Th. Mannem míněn ironicky. Podobně sporné je, zdali knihovnk musí vědět o Friedrichu Hebblově, že „je několikrát zachráněn ženami, které svou podporou mu umožňují tvořit, ale jež bez výčitek opouští, jakmile se domnívá, že by jeho vývoji překážely“ — a přitom se nedozvěděl nic o Hebblově theorii dramatu. Tento příklad nám ukazuje také další slabinu Tomanovy

methody: stěží lze označit za marxistický takový postup, kdy soukromé zážitky básníkovy se stávají východiskem k ideovému hodnocení jeho díla. Uvedený citát z Hebbla totiž pokračuje takto:

„Životní strádání a osobní problematika Hebbla tak absorbují, že vůbec téměř nedokáže politicky myslit. Když se pak v období kontrarevoluce přizpůsobuje, není to vyslovená reakčnost, ale naivní omezená apolitičnost. Ta způsobuje, že holduje monarchům, i když bez byzantinismu.“ — Takhle „marxisticky“ se literatura vykládat nemůže!

Není úkolem skript, aby byla původní vědeckou prací. Mají pouze shrnovat současný stav vědění v daném oboru. I tomuto požadavku zůstává Toman mnoho dlužen. Uveďme aspoň jeden příklad: nelze již po pracích Fringsových a Schwarzových označovat Luthera za zakladatele dnešního novohornoněmeckého jazyka (srov. str. 27).

Naproti nejednotně zachází Toman s názvy knih. Nedovedeme si nijak stanovit pravidlo, podle něhož někdy název díla překládá, jindy nikoliv. Toman sám říká v Úvodní poznámce ad vocem názvů knih toto: „Jednotlivé názvy děl jsou překládány i v těch případech, kdy dosud uvedená díla v českém překladu nevyšla.“ Ve skutečnosti však se tohoto vlastního hlediska nedrží důsledně. U jednoho a téhož autora nacházíme vedle titulů přeložených do češtiny i názvy ponechané bez překladu: tak na př. u J. Fischarta jsou dva názvy děl přeloženy (Jesuitský klobouček, Šťastná loď z Curychu), ale název románu Geschichtsklitterung zůstává nepřeložen; nebo u Lessinga se nechává bez překladu název díla Hamburgische Dramaturgie; u Hoffmanna zas Toman nepřekládá název satirické pohádky Meister Floh, ani titul povídek Das Fräulein von Scudéri(!), Prinzessin Brambilla, Ritter Gluck (u Tomana: Glück), zatím co ostatní názvy jsou přeloženy atd.

Bez chyb nejsou ani německé názvy ani jejich překlad do češtiny: tak Toman uvádí Kleistovu povídku Erdbeben in Chili v podobě Erdbeben von Chile, nebo autobiografický román Heinricha Manna „Ein Zeitalter wird besichtigt“ v podobě Ein Zeitalter wird gesichtet, Wienbargův spis Ästhetische Feldzüge překládá Estetická tažení, Freytagův román Soll und Haben je přeložen Má dáti a(!) Dal, Raabeho román Chronik der Sperlingssasse je uveden v podobě Die Kronik der Sperlingssasse, známá balada C. F. Meyera má u Tomana podobu „Husens Kerker“(!), Stiftrův historický román Witiko je uveden s -tt- (Wittiko), podobně i jméno Gutenbergovo (Guttenberg) a jiné a jiné chyby toho nebo podobného druhu.

Překládá-li Toman — třebaš nedůsledně — názvy německých děl, měl by tím spíše překládat i názvy latinských (Waltharius manu fortis, Ecbasis cuiusdam captivi, Aristarchus sive de contemptu linguae Teutonicae, Absurda comica).

Konečně je nutno vytknout knize Tomanově i řadu nedostatků jazykových a stylistických. Téměř na každé stránce najdeme hrubé prohřešky stylistické, často pak i vyslovené jazykové nesprávnosti. Cetba jeho knihy budí v čtenáři dojem, jako by četl spíše překlad než originální české dílo. Uveďme aspoň několik markantních příkladů: Woyzeck je ubožák, vykořisťovaný, každým opovrhovaný člověk, který nakonec, když ztrácí to, co miloval, upadá v šílenství, v němž se dopouští zločinu (str. 110); Přesto přece vše, přes tyto rozpor, když přehlédneme jeho životní boj a utrpení, které skončily 17. února 1856, pak vidíme, že nikdy svou základní linii, boj proti feudálnímu absolutismu a za svobodu člověka, neopustil (str. 106—107). I úcta k Napoleonovi, v němž viděl z počátku dědice tradic francouzské revoluce, jež dala židům v obsazeném Porýní rovnoprávnost, pramení na posledním místě v této příčině (str. 97) atd. Nedostatkem Tomanova Nástinu je konečně i to, že autor neopatril-svoji práci rejstříkem.

Není sporu o tom, že pro praktickou potřebu vysokých škol je vskutku třeba skript z dějin německé literatury. Tomanův Nástin se však může stěží stát jejich základem. Je opravdu škoda, že Nástin nebyl diskutován na katedře germanistiky při filologické fakultě Karlovy university. Taková diskuse by byla jistě vedla k tomu, aby nedocházelo k tříštění sil české germanistiky nezdařeným pokusem a aby naopak tato instituce — především povoláná k splnění tak závažného úkolu — přispěla společnou prací k odstranění tíživého nedostatku.

Karel Krejřt

Henryk Batowski, Mickiewicz jako badacz Słowiańszczyzny. Wrocław 1956, Zakład im. Ossolińskich — Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk. (Z prac dyskusyjnych Komisji Naukowej Obchodu Roku Mickiewiczowskiego Polskiej Akademii Nauk, str. 112.)

U příležitosti stého výročí Mickiewiczovy smrti vyšla v Polsku r. 1955 řada významných vědeckých publikací, přinášejících jednak výsledky nového výzkumu o životě a díle největšího polského básníka, jednak shrnujících výtěžky bádání dosavadního. Poněkud opožděně — teprve v dubnu 1956 — byla vydána rozsahem neveliká, ale obsahem velmi